

**Ірина Євгенівна Галуцак,**  
кандидат економічних наук,  
доцент кафедри обліку і оподаткування,  
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,  
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, Україна

## ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

*В статті аналізуються наукові підходи до розуміння компетентності фахівців, зокрема, фахівців-економістів, визначається структура професійної компетентності та місце в ній правових знань і вмінь. Обґрунтовано доцільність використання компетентнісного підходу у професійному навчанні економістів. Розглянуто підходи до тлумачень понять «компетентність» і «компетенція», до характеристики рівнів їх сформованості та критеріїв визначення в психолого-педагогічній літературі. Зроблено теоретичне обґрунтування поняття «формування професійної компетентності». Уточнено компонентний склад професійної компетентності фахівців у галузі економіки.*

*Автор розкриває поняття і дає характеристику складових правової компетентності економіста, її значення для професійної компетентності представників цієї професії. Визначаються основні напрямки формування правової компетентності в процесі навчання у вищому навчальному закладі, зміст правових знань, якими повинні володіти майбутні економісти.*

**Ключові слова:** компетентність, компетенція, формування професійної компетентності, ключові компетенції, правові знання.

В умовах реформування освіти у вищій школі з метою її наближення до загальноєвропейських стандартів доводиться констатувати збільшення розриву між її вимогами до випускника ВНЗ і результатом їхньої підготовки, що зумовлює необхідність відповідних змін у вищій школі. Сьогодні вкрай необхідна орієнтація змісту і технологій викладання на розвиток індивідуальності, нестандартності особистості майбутнього фахівця, що спрямовані на професійне зростання та вдосконалення. Стратегія держави в царині освітньої політики у вищій школі спрямована на підготовку кадрів нового покоління, удосконалення системи освіти щодо формування високого рівня професійної компетентності майбутніх спеціалістів.

Університетська освіта майбутнього фахівця – основний етап його професійної підготовки. Саме на вищі навчальні заклади покладено завдання закласти базу щодо формування правової компетентності фахівців-економістів. Знання права, розуміння його вимог, заборон, дозволів набуває життєво важливого значення у правовій державі. У сучасному світі, де значно розширилися можливості людей автономно й самостійно брати участь у цивільному обороті, адміністративних, конституційних, господарських правових відносинах, роль правової компетентності набуває набагато більшого сенсу, порівняно з попередніми роками. Тому в студентів, в тому числі економічного профілю, існує потреба в підвищенні юридичної грамотності.

Серед вітчизняних науковців проблему компетентності на різних рівнях аналізу досліджували С. Гончаренко (тлумачення явищ компетентності), І. Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань), К. Корсак (цивілізаційна компетентність), І. Ящук (життєва компетентність особистості), В. Ковальчук (соціальна компетентність учителя), О. Овчарук

(європейські підходи до проблеми компетентності), А. Михайличенко, В. Аніщенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності), М. Прадівляний, Г. Копил, Ю. Семенчук (іншомовна компетентність).

Проблема компетентнісного підходу до освіти широко досліджується науковцями (Н. Бібік, Н. Денисова, В. Краєвський, О. Локшина, І. Ніконенко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторської та ін.), які підкреслюють його інтернаціональний характер. На їх думку, набуття молоддю знань, умінь і навичок, спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності оперативно реагувати на запити часу.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні освітньої компетентності та її необхідності для формування компетентного фахівця в сфері економіки в умовах глобалізації.

Теоретичний аналіз літератури засвідчив, що визначення «правової компетентності» неможливо без уточнення таких дефініцій, як «компетентність» та «компетенція». Ці терміни стійко ввійшли сьогодні у сферу освіти, практичну діяльність людей у різних галузях виробництва.

Зазначимо, що науковцями (В. Байденко, І. Зимня, М. Нечаєв, М. Рижков, А. Хуторської та ін.) інтенсивно обговорюються проблеми реалізації компетентнісного підходу під час підготовки майбутніх спеціалістів різних галузей. Оскільки компетентність – це кінцевий результат навчання, актуалізується проблема оцінювання системи перевірки й оцінювання навчальних досягнень особистості на засадах компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід в освіті розуміють як спрямованість навчального процесу на формуванні і розвитку основних компетентностей особистості.

Терміни компетентнісний підхід, компетенція, компетентність є достатньо новими в українській

педагогіці. Тому спочатку розкриємо сутність цих понять.

Варто зазначити, що в психолого-педагогічній літературі немає єдиної думки щодо розуміння «компетентності» як категорії, її структури і видів. Мабуть, необхідно диференціювати поняття «компетентність» і «компетентний». Перше походить від латинського *competens*, що в перекладі означає «обізнаність», «поінформованість», а друге – теж від латинського *competentis*, що перекладається як «належний», «відповідний», а також досвідчений у певній галузі знань.

Звернемося до словникових джерел. Так, за новим тлумачним словником української мови «компетенція» – добра обізнаність із чим-небудь; «компетентний» – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий [1, с.305].

В іншому словнику ми знайшли таке тлумачення даних понять. «Компетенція» - коло питань, в яких дана особа володіє пізнанням, досвідом. «Компетентність» – 1) володіння компетенцією; 2) володіння знаннями, що дозволяють судити про щось. Поняття «компетентний» тлумачиться як: 1) той, хто володіє компетенцією; 2) знаючий, обізнаний в певній галузі [6, с.247].

У науковий обіг поняття «компетентність», «компетенція», «компетентнісний підхід», увійшли з професійної сфери, тому більшість європейських дослідників розглядають «компетентність» як оцінну категорію, що характеризує людину як суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження [2].

Термін «компетенція» сьогодні широко використовується там, де йдеться про навчання та виховання. За словами В. Краєвського та А. Хуторського, компетенція – це коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх на основі власного досвіду, а компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній [5, с.3-10].

Р. Стернберг [4], аналізуючи природу компетентності, підкреслює, що психологи досліджують і визначають сутність цього явища з двох позицій. У межах першої, вона розглядається як наслідок розвитку певних розумових процесів, а саме: планування, відслідковування, оцінки рішення проблеми, прийняття рішення, одержання і обробка інформації тощо. За другою позицією, компетентність - це наслідок накопичення людиною бази знань і досвіду різних способів її організації та реорганізації.

Науковці розуміють компетентність таким чином: це володіння відповідними знаннями й здібностями, які дозволяють ґрунтовно судити про цю галузь і ефективно діяти в ній, самостійно реалізована здібність, що заснована на набутих знаннях дитини, її навчальному й життєвому досвіді, цінностях і схильностях, яка розвивається в пізнавальній діяльності й освітній практиці (А.В.Баранніков), здатність до здійснення практичної діяльності, що вимагає наявності

понятійної системи, і, як наслідок, розуміння, відповідного типу мислення, що дозволяє оперативно вирішувати проблеми й завдання (Д. А. Іванов), інтелектуально й особистісно зумовлена соціально-професійна життєдіяльність людини, що ґрунтується на знаннях, компетенціях (І. О. Зимняя), здатність людини успішно виконувати певну діяльність; характеристика суб'єкта з професійного погляду (Н. Бібік).

Оскільки компетентність є основою будь-якої свідомої діяльності, то, на думку М. Голованя, структуру поняття компетентності можна зіставити зі структурою діяльності, до складу якої входять її компоненти: усвідомлення потреби, формування мотиву, вибір способу здійснення діяльності, планування діяльності, перелік дій, виконання дій.

Європейські експерти визначають поняття «компетентність» як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання.

На нашу думку, «компетентність» – це комплексна характеристика особистості, яка включає суму знань, навичок та відношень, що дають змогу ефективно здійснювати певну діяльність. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості.

Отже, компетенцію потрібно розуміти як реальну вимогу до засвоєння студентами сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлення з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі, а компетентність – як реально сформовані особистісні якості того, хто навчається та досвід діяльності.

Процес підготовки сучасного фахівця має визначитися стратегічними напрямками розвитку світової освіти [7]. Так, у доповіді заступника директора Департаменту освіти, культури і спорту Ради Європи М. Стобарта окреслено 5 ключових компетенцій:

- 1) політичні й соціальні компетенції, такі, як здатність брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом, брати участь у функціонуванні та у поліпшенні демократичних інститутів;
- 2) компетенції, що стосуються життя в суспільстві, які повинні перешкоджати виникненню расизму або ксенофобії. Освіта повинна озброїти молодь такими міжкультурними компетенціями, як повага один до одного, здатність жити з людьми інших культур, мов, релігій;
- 3) компетенції, що стосуються володіння усним і письмовим спілкуванням. Вони настільки важливі в роботі та суспільному житті, що тим, хто ними не володіє, загрожує виключення із суспільства. До цієї групи компетенцій належить володіння декількома мовами, значення яких все більше зростає;
- 4) компетенції, пов'язані з виникненням інформаційного суспільства. До них належать: володіння новими технологіями, уміння їх застосовувати, розуміти їх сильні і слабкі

сторони, здатність критично осмислювати інформацію та рекламу, яку поширюють ЗМІ;

- 5) здатність навчатися протягом життя як основа безперервної підготовки у професійному плані, а також в особистому й суспільному житті [7].

Компетентнісний підхід у сучасній парадигмі освіти розглядається як один із напрямів модернізації освіти, оскільки він дозволяє ліквідувати дистанцію між когнітивним, діяльним, і особистісним рівнями розвитку особистості. Компетентнісний підхід полягає в необхідності підготовки компетентних фахівців у галузі економіки, які б мали змогу успішно здійснювати професійну діяльність або виконувати інші функції, до яких ставляться певні вимоги відповідно до чинних стандартів у професійній галузі чи виду діяльності.

Загалом правову компетенцію можна визначити як сукупність здібностей та особистісно-вольових настанов, які визначають здатність та прагнення співвіднести свою соціальну поведінку з правовими нормами. Правова компетентність фахівців будь-якої сфери тісно пов'язана з правовою культурою та правовою грамотністю. Зміст правової свідомості особистості, її правова інформованість, оцінка правової дійсності, мотивація правомірної поведінки визначаються соціальними зв'язками та середовищем, в якому ця особистість існує, ступенем її залучення до правової культури суспільства. За відповідних зовнішніх і внутрішніх умов правова культура як система ціннісних орієнтацій стає частиною загальної культури особистості.

В літературі виділяють три рівні формування правової компетентності особистості.

Перший рівень – формування ключових правових компетенцій, яке відбувається з моменту народження особистості до її професійно спрямованого навчання.

Другий рівень – формування базових правових компетенцій, яке відбувається з моменту визначення особистості щодо майбутньої професійної діяльності та до закінчення вищого навчального закладу.

Третій рівень – формування спеціальних правових компетенцій, яке відбувається в процесі самонавчання та підвищення своєї кваліфікації [3].

Необхідними складовими правових знань економістів, які слід покласти в основу їх юридичної (правової) підготовки, на нашу думку, є наступні:

1. Знання основ конституційного ладу, базових конституційних засад організації держави і суспільства, системи прав, свобод та обов'язків людини і громадянина та гарантій їх здійснення, системи, компетенції та механізмів діяльності апарату державної влади (органів держави), основ територіального устрою держави, системи, принципів організації та діяльності, розмежування підвідомчості органів судової влади. Ця система правових знань є предметом вивчення конституційного права та може бути представлена в навчальній дисципліні для

студентів неюридичних спеціальностей – «Основи конституційного права України».

2. Система знань про зміст основних засад діючого господарського законодавства; основних положень щодо правового регулювання господарської діяльності незалежно від галузі та сфери цієї діяльності; основних положень щодо правового регулювання господарської діяльності в окремих галузях та сферах господарського життя; способів захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання; основних проблемних питань теорії, практики та законотворчості в сфері господарських відносин та можливі шляхи їх вирішення. Ці норми належать до предмету **«Господарське право України»**.

3. Економісту необхідне чітке знання нормативно-правової бази своєї професійної діяльності, свого правового статусу для того, щоб ефективно здійснювати інвестиційну діяльність, що передбачає вкладення майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти господарської діяльності чи певні соціальні проекти з метою отримання економічного чи іншого ефекту. Водночас забезпечення належного рівня інвестиційної активності неможливе без створення належного «інвестиційного клімату», тобто відповідних правових, економічних, організаційних та інших передумов для успішного здійснення інвестиційної діяльності. Така система знань може бути представлена в навчальній дисципліні «Інвестиційне право» як складової частини процесу підготовки економістів - фахівців високого рівня.

Аналіз діючих навчальних планів, стандартів, роз'яснень Міністерства освіти і науки України свідчить про те, що загальні навчальні дисципліни правового спрямування, а саме «Основи правознавства», «Основи конституційного права» належать до дисциплін вільного вибору студента і не завжди представлені в конкретних робочих планах підготовки економістів. Обов'язковий ж правовий навчальний курс «Право інтелектуальної власності» є вузькопрофільним і не має суттєвого значення для професійної діяльності економіста. Що стосується інших спеціалізованих правових дисциплін, як наприклад, «Господарське право», «Договірне право», «Міжнародне приватне право» тощо, то вони поодинокі відображені в планах підготовки «магістрів» і не мають широкого втілення.

Разом з тим, для успішної самореалізації майбутнього висококваліфікованого фахівця поряд із професійними якостями надзвичайно важливим є формування правової компетентності. Правова компетентність економіста – якість, необхідна йому в професійній діяльності. Успішне формування правової компетентності безпосередньо впливає на формування світогляду майбутнього фахівця, на його ціннісні орієнтації. Правова компетентність дає економісту чіткі й непорушні критерії того, як юридично правильно здійснювати свою професійну

діяльність, що слід робити в кожному конкретному випадку, відповідно до встановлених державою правових приписів. Лише фахівець із сформованою правовою компетентністю зможе створити середовище відповідно до норм моралі й цивілізованого рівня економічного розвитку суспільства.

Отже, категорія компетентність пов'язана насамперед з майбутньою діяльністю і здатністю особистості здійснювати професійні дії, основою яких є певні професійні знання, уміння і навички.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. редактор В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За заг. ред. О. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С.21, 48, 64 - 65.
3. Лазарчук Г. В. Правова компетентність інженера-педагога економічного профілю [Електронний ресурс] / Г.В. Лазарчук. – Режим доступу до статті: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/pipo/2012\\_36/12lavepe.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pipo/2012_36/12lavepe.pdf)
4. Практический интеллект /Под общей ред.. Р. Стенберга./ Е. И. Пассов– СПб.: Питер, 2002. – 272с.
5. Раєвський В., Хуторський А. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах /В. Раєвський, А. Хуторський // Педагогіка. – 2003. - № 3. – С.3 - 10.
6. Словарь иностранных слов. 9-е. изд., испр. - М.: Русский язык, 1982,- 608с.
7. Trends in Learning Structures in European Higher Education. – [www.bologna-berlin2003.de/pdf/TrendsIII\\_full.pdf](http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/TrendsIII_full.pdf)

**Ирина Евгеньевна Галуцкая,**

*кандидат экономических наук,*

*доцент кафедры учета и налогообложения,*

*Прикарпатский национальный университет им. В. Стефаника,*

*ул. Шевченка 57, м. Ивано-Франковск, Украина*

#### ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

В статье анализируются научные подходы к пониманию компетентности специалистов, в частности, специалистов-экономистов, определяется структура профессиональной компетентности и место в ней правовых знаний и умений. Обоснована целесообразность использования компетентностного подхода в профессиональном обучении экономистов.

Компетентностный подход в современной парадигме образования рассматривается как одно из направлений модернизации образования, поскольку он позволяет ликвидировать дистанцию между когнитивным, деятельностным и личностным уровнями развития личности. Компетентностный подход заключается в необходимости подготовки компетентных специалистов в области экономики, которые могли успешно осуществлять профессиональную деятельность или выполнять другие функции, к которым относятся определенные требования в соответствии с действующими стандартами профессиональной области или вида деятельности.

Рассмотрены подходы толкований понятий «компетентность» и «компетенция», к характеристике уровней их сформированности и критериев определения в психолого-педагогической литературе. Компетенцию мы понимаем как реальное требование к усвоению студентами совокупности знаний, способов деятельности, опыта, отношения в определенной области знаний, качеств личности, действующей в социуме, а компетентность – как реально сложившиеся личностные качества ученика и опыт деятельности.

Сделано теоретическое обоснование понятия «формирование профессиональной компетентности». Уточнение компонентный состав профессиональной компетентности специалистов в области экономики. Автор раскрывает понятие и дает характеристику составляющих правовой компетентности экономиста, ее значение для профессиональной компетентности представителей этой профессии. Описывает три уровня формирования правовой компетентности лица: первый уровень - формирование ключевых правовых компетенций; второй уровень - формирование базовых правовых компетенций; третий уровень - формирование специальных правовых компетенций, которое происходит в процессе самообучения и повышения своей квалификации.

Автор отмечает, что успешное формирование правовой компетентности непосредственно влияет на формирование мировоззрения будущего специалиста, на его ценностные ориентации. Правовая компетентность дает экономисту четкие и незыблемые критерии того, как юридически правильно осуществлять свою профессиональную деятельность, лишь специалист из сложившейся правовой

компетентністю зможе створити середовище в відповідності з нормами моралі та цивілізованого рівня економічного розвитку суспільства.

В статті визначаються основні напрями формування правової компетентності в процесі навчання в вищому навчальному закладі, зміст правових знань, якими повинні володіти майбутні економісти.

**Ключові слова:** компетентність, компетенція, формування професійної компетентності, ключові компетенції, правові знання.

**Iryna Halushchak,**

*PhD in Economics,*

*Associate Professor at the Faculty of Accounting and Taxation,*

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,*

*57, Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine*

## FORMATION OF FUTURE ECONOMISTS' LEGAL COMPETENCE

Scientific approaches to understanding the competence of experts, including experts and economists are analyzed in the article; the structure of professional competence and the place of legal knowledge and skills in it is determined. Expediency of the use of the competence approach to the professional training targeted to economists is substantiated.

The competence approach in the modern paradigm of education is considered as one of the areas of modernization of education because it allows you to eliminate the distance between cognitive, activity, and personal levels of personality development. The competence approach presupposes the necessity to prepare competent specialists in economics who could successfully carry out their professional activity and perform other functions which cover certain requirements to the existing standards in the professional field or activity.

The approaches to the interpretation of the concepts of «competence» and «competency» as well as to the characteristics of the level of their formation and criteria in psychological and pedagogical literature are considered. Competency is understood as a real requirement for students' mastering a body of knowledge, ways of life, experiences, attitudes to a particular field of knowledge, personality traits acting in society; whereas competence is student's personal qualities and activity experience which were genuinely formed.

Theoretical grounds of the concept «formation of professional competence» have been represented. The component structure of the professional competence of experts in the field of economy has been specified. The author reveals the concept and characterizes the components of the economists' legal competence, its importance for the professional competence of the representatives of this profession. Three formation levels of the of legal competence are described: first level - the formation of key legal competencies; the second level - the formation of basic legal competencies; the third level - the formation of specific legal competencies, which takes place in the process of person's self-study and professional advancement.

The author notes that successful formation of legal competence directly effects the formation of the future professional's world, its value orientation. The legal competence of an economist gives clear and immutable criteria of the norms how juridically right it is to carry out their professional activities; only a specialist who has the legal competence is able to create an environment according to the norms of morality and civilized level of society's economic development.

The main directions of the legal competence formation in the educational process of a higher educational institution as well as the contents of legal knowledge future economists should possess are defined in the article.

**Keywords:** competence, competency, formation of professional competence, key competencies, legal knowledge.

*Подано до редакції: 1.11.2016 р.*

*Рекомендовано до друку: 20.11.2016 р.*

*Рецензент: д.пед.н., професор З. Н. Курлянд*